

ՄԱՍՄԱՆ ՄԱՆՈՒ

(Դիւցազնակալ)

ՄԱՍՆ ՉՈՐՈՐԴ

I

Քրչեցին անցան անծայր անապատն ,
 Ու գացին - հասան Պաղտատու քաղաք .
 Կարծես թէ կըրակ կը մաղուէր վերէն ,
 Ու գետնին տակն ալ կըրակ կը վառեն .
 Հասան , կանգ առին քաղ'քին դրան մօտ ,
 Քաղաքն անձանօթ , մարդիկ անձանօթ ...
 Մըհերը տեսաւ , կեցած դուռին քով ,
 Դէրվիշ մը , երկար , ներմակ մօրուքով ,
 Մօտեցաւ անոր ու տըւաւ սելամ ,
 « Սելամ ալե-բուս դէրվիշ քարեկամ » .
 — Ալե-բուս սելամ , դէրվիշը ըսաւ ,
 Ու պիշ-պիշ անոր դէմքին նայեցաւ :
 « Գիտե՞ս դուն , պապա » Մըհերը հարցուց .
 « Թէ ո՛ր է շիրիմը Պաղտատարին ,
 « Թէ գիտես , խընդրեմ , զայն մեզի տուր ցոյց ,
 « Կ'ըսեն կանգուն է դեռ խաչն իր քարին »
 « Կ'ըսեն դիմացն է պալատին եւ մօտ »
 « Մենք ենք երկրին ու մարդոց անձանօթ ,
 « Ինքն եկեր է հոս քաղաքն այս հիմներ »
 « Հոս թագաւորեր՝ ու հոս ալ մեռեր :
 Նայուածքը անթարթ Մըհերին յառած ,
 Պատասխան տըւաւ դէրվիշը կամաց .
 « Պալատ , թագաւոր ես չեմ նանչընար ...
 « Տէրը դէրվիշին տըւեր է հանճար ,
 « Կարդալու գիրը՝ նակատին մարդուն .
 « Կ'երեւի հեռու երկրէ կու գաս դուն .
 « Տէ՛հ եկուր , հեղ մը քու բախտիդ նայիմ ,
 « Անցնալդ ըսեմ , եւ ապագային
 « Ինչե՛ր կան պահուած քու նամբուդ վըրայ ,
 « Ո՞վ կը հառաչէ քեզ՝ համար , կու լայ ,
 « Դիշեր ու ցերեկ դեռ կը սպասէ քեզ ,
 « Կարօտիդ հուրէն սիրտը ողջակէզ » :
 — Չեմ ուզեր որ մարդ իմ բախտն իմանայ ,
 (Արդէն ժամանակ ալ չունիմ հիմա) .
 Տէրն ըստեղծեր է զիս հըզօր , անյաղթ ,
 Բայց նակտիս նաեւ զըրեր է 'անբախտ' .
 Ու Մըհեր ձեռքը զըրպանը տարաւ ,
 Եւ ձեռ դէրվիշին ձեռքին մէջ դրաւ
 Դըրամ մ' ու քրչեց ծին , քաղաք մըտաւ ,
 Ետեւէն դեւերն , ու զընաց , զըտաւ
 Իր մեծ հօրեղբօր դամբանը շըքեղ ,
 Պալատին դիմացն , պարտէզին մէջտեղ :

Ծունկի եկաւ հոն, գերեզմանին բով,
Աղօթեց վրբան, ու պարզ հաւատքով
«Հայր Մեր» մը ըսաւ, քարը համբուրեց.
Շիրիմին վրբայ քիչ մ'ալ խունկ այրեց:
Դիտցած ճաղօթքներն ամէնը ըսաւ,
Նորէն ու նորէն ծայրէն ըսկըսաւ:

II

Տեսնելով արքան վերէն զարմանքով,
Ան հիմա իջած էր Մըհերին բով.
«Թըշնամի՞ ես դուն, թէ չէ բարեկամ,
«Ի՞նչ գործ շունիս հոս» հարց տըլաւ արքան,
«Օտար կ'երևիս հազուստով, բարքով...»:
Պատասխան տըլաւ Մըհերն յարգանքով.
«Ապրած կենաս դուն, ով մեծ թագաւոր,
«Օտար եմ, այո, կու գամ հեռաւոր
«Սասունէն ուխտի այս գերեզմանին,
«Մեծ հօրեղբայրս է, մեռնիմ անունին»:
Մըտիկ ըրաւ զայն արքան հոգեխառով,
Ու երբ վերջացուց «Դուն հազար բարով
«Եկեր ես» ըսաւ, «մեր գիրքերուն մէջ,
(«Ձեմ յիշեր հիմա ո՞ր գիրքին՝ ո՞ր էջն)
«Արդէն գըրուած է մէկն որ Սասունէն,
«Ջոջանց քաջերու անյաղթ, արիւնէն
«Պիտի գայ — ըլլայ Պաղտատի արքան...
«Սիրով կը յանձնեմ քեզ՝ թագս ու մական,
«Ազատէ միայն մեզի Կոպ դելէն,
«Որ խումբ մ' հըսկաներ ծըզած ետեւէն,
«Կու գայ, կը քանդէ գիւղերն ու քաղաք...
«Տէ՛հ եկուր ձեռքովս դընեմ զըլ'խիդ թագ,
«Միայն ազատէ ըզմեզ իր ձեռքէն»:
— Տէր արքայ, հիմա կ'երթամ ես իր դէմ,
Մէկ-երկու օրէն զայն, ողջ կամ մեռած,
Պիտի զըտնէք ձեր ոտքերուն առաջ.
Բայս ես աչք չունիմ ձեր գահին-թագին,
Լեռնոտ Սասունը ոչ մէկ քաղաքի
Հետ չեմ փոխեր ես, եղէք ապահով,
Ըսաւ Մըհերը ու խոր յարգանքով
Զատուեցաւ — զընաց, դելերն ետեւէն:
Կոպ դելը գիրենք դեռ շատ հեռուէն
Տեսաւ. ջաղացքի քարեր մէկ ձեռքով
Կը նետէր. քարերը Մըհերին բով
Կ'իյնային, կըտրած օրուայ մը համբայ.
Մըհերը սակայն հաստատ, աներկբայ,
Իր դելերուն հետ, քըշեցին մըտան
Խորն անապատին ու գացին զըտան
Կոպ դելը հըսկայ քարայրի մը մէջ,
Վախէն ու դողէն կուրծքը ելեւէջ:

Վանայ Ծովն ինչպէս փոթորկի պահուն,
 Կը ֆըռշար դելը. շունչն ահեղ հովուն
 Նըման կը շարժէր քարայրը հըսկայ.
 «Տէ՛հ վեր կաց, քեզի ազատում չըկայ,
 «Շատ ես խաղցեր դուն մարդոց կեանքին հետ.
 «Կարգը իմս է արդ, պիտի առյաւէտ
 «Մարեմ հիմա ա՛լ բու կեանքիդ արեւ»,
 Ըսաւ Մըհերը, «շուտ վեր կաց չար դել,
 «Ելիր ու փորձէ՛ ոյժդ վերջին անգամ,
 «Տես ի՛նչ դըժուար է մեռնիլն, անըզգամ»:
 Եւ յիշեց Մըհեր Խաչ-Պատարագին,
 Բարձրիկ Մարութայ Սուրբ Աստուածածինն:
 «Դուն Պաղտասարն ես» դելը տըւաւ հարց
 «Թէ՛ չէ Դաւիթն ես», աչքերը լայն բաց,
 Նայեցաւ վախով պահ մը Մըհերին.
 «Քեզմէ՛ կ'առնեմ հոտն ես Պաղտասարին»,
 «Իսկ ես հիւանդ եմ, հիւանդ ու տըրկար».
 Եւ դելն ըսկըսաւ սարսափէն դողալ:
 — Ոչ Դաւիթն եմ ես, ոչ ալ Պաղտասար,
 Ապա Մըհերն եմ, Մըհեր հոգէառ:
 Ի՛նչ ես պահուրտեր կընիկներու պէս,
 Սուտ հիւանդ եղեր. դուն զո՞վ կը խաբես.
 Ո՞վ էր ջաղացքի քարերը նետող
 Մէկ օրուայ ճամբայ ... իսկ հիմա սուտ դող
 Բռններ է քեզի: Տէ՛հ վեր կաց շուտով,
 Վըճարէ՛ պարտքդ Մըհերի ձեռքով»:
 Դեւն երբ լըսեց որ Դաւիթը չէ ան,
 Ո՛չ ալ Պաղտասարն, մէկէն վառուեցան
 Աչքերը — երկու խարոյկներ կարծես —
 Ու ոտքի ցատկեց հըսկայ արջի մ' պէս:
 Եւ իրար դիպան երկու հըսկաներ,
 Ու զըզըղեցան քարայր, դաշտ ու լեռ,
 Զերթ երկու վիշապ իրար պըլլըրուած,
 Ինկան ու ելան ... դելն յանկարծ գոռաց,
 «Հոս նեղ է, ա՛յ մարդ, մեր ոյժին համար,
 «Դուրսը ըսկըսինք մեր ահեղ պայքարն»:
 Իսկոյն դուրս ելան, դաշտին մէջ արծակ,
 Եւ իրար դիպան զերթ ամպրոպ-կայծակ:
 Իրենց բախումէն փայլակ մը շողաց,
 Երկիրը կարծես ժաժքէ մը դողաց,
 Ողջ անապատը ցաւէն հառաչեց,
 Ու փողին երկնի երեսը գոցեց:
 Պայքարը տեսեց ամբողջ երեք ժամ,
 Իրար փաթթըրուած ելան ու ինկան,
 Մինչեւ որ դելը ինկաւ յոգնասպառ,
 Ինչպէս կաղնիի վիթխարի մի ծառ:
 Մըհերն ալ անոր գըլուխը կըտրեց
 Ի արմաւի ծառի մը վըրայ տընկեց:
 Իր քառ'սուն դելերն ալ եկան հիմա,

Իրենց հետ քառասուն գերիներ հրակայ :
 Ասոնք Կոպ դեւին զըլուխն երբ տեսան ,
 Ջեռք-ծեռքի բրնձած շուրջպար մ' ըսկըսան :
 Մըհեր , գարմացած , հարց տըւաւ անոնց ,
 « Հաւատարմութիւնն այսպէ՞ս է մարդոց ,
 « Այսպէ՞ս կը յարգէք մահը ձեր տիրոջ ... »
 — Հըգօր տէր » ըսին « նախ մըտիկ ըրէ
 Մեր պատմութիւնը , յետոյ մեղադրէ » :
 Պատմեց ամէն մէկն իր զըլխէն անցածն ,
 Կոպ դեւն ի'նչպէս էր հայրն իր մեռցուցած ,
 Ամէն դին սըփռած արիւն ու կըրակ
 Քաղաքներ , գիւղեր ըրած աւերակ :
 « Իշխանութիւններ էին թէ իրենք » ,
 Ու բացին կուրծքերն անոնք մէկ առ մէկ :
 Զարմանքէն ապշած , կեցած էր Մըհերն ,
 Զարմանքէն ապշած էին եւ դեւերն :
 (Հիմա իմացած պատմութիւնն արդէն .)
 Մըհերը քաշեց ծառը արմատէն ,
 Դըրաւ իր ուսին , ծիւրը հեծան ,
 Օրուայ մը ճամբայ բըշեցին-անցան :
 Յաղթութեան լուրը հասած էր Պաղտատ ,
 Ու հիմա զինուոր , մանուկ , կին թէ մարդ ,
 Պալատը ամբողջ , վէզիր , թագաւոր ,
 Կազմած խայտաբղէտ մի հրակայ թափօր ,
 Դիմաւորութեան եկան Մըհերին ,
 Պատիւով , փառքով զայն պալատ բերին :
 Մըհերը դըրաւ արքային առաջ
 Դըլուխը դեւին , աչքերը դեռ բաց .
 ' Ի ըսաւ , « Տէր արքայ հանգիստ իշխէ ա'լ ,
 Ահա զըլուխը ձեր թըշնամուն չար » :
 Ամենուն առջեւ խօսեցաւ արքան .
 « Քեզի կը յանձնեմ ես թագն ու մական
 « Մըհեր , դուն ես լոկ արժանի անոր » :
 — Ապրած կենաս դուն , ո'վ մեծ թագաւոր ,
 Քեզի ըսեր եմ որ ես աչք չունիմ
 Ուրիշի գահին , թագին , մականին :
 Երեդրանք մը ունիմ սակայն քեզի ես ,
 Որ քառասուն խորան տաճար մը շինես ,
 Մեր Պաղտատարին շիրիմին վըրայ ,
 (Անունն ալ կ'ուզեմ սուրբ Սարգիս ըլլայ)
 Քառասուն քահանայ , քառասուն սարկաւազ
 Բերես , կատարեն որ անոնք պըսակ ,
 Իմ եղբայրներուս եւ այս կոյսերուն » .
 Ու պատմեց Մըհերն անոնց պատմութիւնն ...

III

Եկեղեցի մը շինեցին շուտով .

Եկան քահանայր խունկով , աղօթքով ...

Եր'սունինն զոյգեր տըւած ձեռք-ձեռքի
 Խորաններուն մօտ կեցան պըսակի :

Զոյգի մ' կրնրահայրն եղաւ թագաւորն ,
 Մըհերը ուրիշ զոյգի մը քաւորն ,
 Մէկալ զոյգերուն պալատականներ՝
 Թագուհին , տիկնայքն ալ հարսնաքոյրեր :
 Պըսակէն յետոյ նըւագ , պար եւ երգ
 Տեւեցին քառ'սուն ցերեկ ու գիշեր .
 (Պաղտատն այդպիսի օր դեռ չէր տեսեր)
 Լոյսով ողողուած էր քաղաքն ամբողջ .
 Մարդ , կին , մանուկներ , ծերերն իսկ դողդոջ ,
 Պար էին բըռնած , փողոցներուն մէջ ...
 Ու քառ'սուն օրուան եկաւ երբոր վերջն ,
 Թանկ նըւէրներով , պատիւով , փառքով ,
 Պարով ու երգով , դափով , թըմբուկով ,
 Մըհեր 'ւ իր մարդիկ , հարսներով իրենց ,
 Ճամբու դըրուեցան ... Կոյսերէն էն մեծն
 Տաննլով Հալէպ իբրեւ թագուհի ,
 Պըսակեցին զայն վըրան արքայի :
 Ու հարսնիք ըրին հոն ալ քառ'սուն օր :
 Լըսեցին ելան ծակերէն բոլոր
 Որ փախեր էին Պառաւիճ ձեռքէն ...
 Եկան հեռաւոր անապատներէն ,
 Շէնցուցին Հալէպ քաղաքը նորէն :
 Երբոր վերջացան օրերն խընդութեան
 Մըհերն ըսկըսաւ իր պատրաստութեան ,
 Ու փառքով , պատուով դըրին զայն ճամբու ,
 Դէպի հեռաւոր քաղաք Զըզերու :

(Շարունակելի)

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

Քեզ կը փնտռեմ , Աստուած իմ , ամենուրեք , ամէն ժամ .
 Հոգւոյս պարապը խորունկ միայն Քեզմով կը լինայ .
 Ներկայութեանը միայն կ'ըլլամ անվախ ու կրնամ
 Կթոտ քայլերըս ուղղել բարձունքներու արեւկայ :

×

Ա'լ չեմ փնտռեր հոգի մը ինձ կարեկից ,
 Ո'չ երգ , խնձոյք , ո'չ հաճոյքներ մարմնական .
 Ո'չ սէր , գորով եղբայրներէս վշտակից ,
 Քանզի , ո'վ Տէր , Լոյսդ է վառած իմ ճամբան :

ԳԼՈՐԳ Ս. ՃԻՆԼԻԼԻԶԵԱՆ